

seria de autor **OZ** Amos

Serie coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Amos Oz

cu

Shira Hadad

**Din ce este
făcut un măr?**

Şase convorbiri despre scris,
despre dragoste, despre vină
şi despre alte plăceri

Traducere din ebraică şi note de
GHEORGHE MILETINEANU

HUMANITAS
fiction

Redactor: Ioana Petridean
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Emilia Ionașcu, Veronica Dinu

Tipărit la Livco Design

Amos Oz, Shira Hadad
MIMA ASUI HATAPUAH?
SHESH SIHOT AL KTIVA UAL AHAVA,
AL REGASHEI ESHMA UTAANAGOT AHERIM
Copyright © 2018, Amos Oz and Shira Hadad
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2020, pentru prezenta ediție românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

OZ, AMOS

Din ce este făcut un măr?: șase convorbiri despre scris,
despre dragoste, despre vină și despre alte plăceri / Amos Oz
cu Shira Hadad; trad. din ebraică de Gheorghe Miletineanu. –
București: Humanitas Fiction, 2020
ISBN 978-606-779-633-9

I. Hadad, Shira

II. Miletineanu, Gheorghe (trad.)

821.411.16

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

În primăvara lui 2014, în timp ce redactam *Iuda* lui Amos Oz, am început să stăm de vorbă. După ce cartea a apărut, în vara aceluiași an, am descoperit că discuția noastră încă nu se terminase. Am continuat să ne întâlnim la el acasă și am stat de vorbă despre cărți și despre scriitori, despre inspirație și despre influență, despre obiceiuri legate de scris și sentimentele de vinovăție, despre căsătorie și despre ce înseamnă să fi părinte. După câteva săptămâni am trecut din salon în odaia de lucru, și pe masa dintre noi am așezat un reportofon.

S-au adunat zeci de ore de înregistrări din care a luat ființă cartea de față. Dialogurile din această carte nu sunt prezentate în ordinea în care au avut ele loc, și nu fiecare capitol din carte e înregistrarea unei singure conversații începute și încheiate în aceeași zi. Reveneam la teme care continuau să ne preocupe, am prelungit unele discuții,

am scurtat altele și am alăturat fragmente de conversații separate, care se întretăiau. Lucrând împreună, ne-am împrietenit. Capitolele acestei cărți nu sunt interviuri de jurnalist, ci rezultatul unui dialog continuu, expresia unei prietenii și a unei apropieri care s-au născut de-a lungul unei perioade îndelungate de timp.

De multe subiecte nu ne-am atins. Nici unul din noi n-a considerat că această carte trebuie să fie „atocuprinzătoare“. În vara lui 2017 a apărut cartea de eseuri *Dragi fanatici*. Cele trei texte care o compuneau se suprapuneau în parte cu dialogurile noastre, respectiv acelea care avuseseră culoare politică, așa încât am hotărât să le excludem din cartea de față, alte fragmente, cu caracter eseistic mai pronunțat decât cele prezentate aici, să fie adunate în alt volum, care urmează să apară la anul. Așa s-a încheiat *Din ce este făcut un măr?* Ca o carte personală și biografică: un alt portret posibil al lui Amos Oz, așa cum mi s-a dezvăluit în ultimii ani.

Shira Hadad, mai 2018

O inimă străpunsă de săgeată

Ce te îmboldește să scrii?

În curtea liceului Rehavia din Ierusalim era un eucalipt, și cineva scrijelise pe el o inimă străpunsă de o săgeată. Pe inima străpunsă, de cele două părți ale săgeții, era scris Gadi – Ruti. Țin minte că încă de pe-atunci, aveam, poate, trei-sprezece ani, m-am gândit: cu siguranță Gadi a făcut asta, nu Ruti. De ce a făcut-o? El nu știa că o iubește pe Ruti? Ea nu știa că el o iubește? Și mi se pare că atunci mi-am spus: Poate că ceva înăuntrul lui știa că o să-i treacă, știa că totul trece, că povestea asta de dragoste o să ia sfârșit. A vrut să rămână ceva în urma lui. A vrut ca dragostea asta să lase o amintire chiar și atunci când ea n-o să mai fie. Și asta seamănă mult cu impulsul de a spune povești, de a le pune pe hârtie: să salvezi ceva din ghearele timpului și ale uitării. Și asta, și dorința de a da o a doua șansă unui lucru care niciodată nu va beneficia de o a doua

șansă. Și asta. Forțele care îmboldesc mâna scriitorului vin și din dorința ca nimic să nu se șteargă, să nu fie ca și cum n-ar fi fost – nu neapărat lucruri care mi s-au întâmplat personal. Pe mine, de pildă, nu m-a angajat niciodată nimeni, permițându-mi să locuiesc în podul unei case străvechi și să vorbesc ceasuri întregi cu un invalid bătrân, așa cum i s-a întâmplat lui Shmuel Ash în *Iuda*, nu, asta nu mi s-a întâmplat. Dar erau la Ierusalim oameni care vorbeau ca Ghershom Wald, iar aceia au fost, și acum nu mai sunt. Unul dintre lucrurile pe care le-am vrut a fost ca asta să nu se uite. Ierusalimul ăsta al oamenilor cuți și înflăcărați, care stau cu un picior în Brenner și cu altul în Biblie, cu un picior în curtea lui Ben Gurion și cu alt picior în Nietzsche, iar cu altul în Dostoievski sau în Jabotinski.

Simți că motivația ta de a scrie se schimbă cu trecerea anilor, sau ea rămâne aceeași în esență?

Nu știu, Shira, cred că e aceeași, dar nu sunt sigur. Aproape niciodată nu-mi pun întrebări în legătură cu motivația mea de a scrie. Când mă așez aici, înainte de cinci dimineața, după o plimbare pe străzile pustii, cu prima ceașcă de cafea în mână, niciodată nu mă întreb care mi-e motivația. Pur și simplu scriu.

Dar te întrebi de unde vine povestea?

Da, da. Uneori mă întreb, și nu întotdeauna găsesc răspunsul. Am să-ți povestesc ceva ce ține de întrebarea pe care mi-ai pus-o. Am tradus cândva o poezie de Anna Ahmatova, dar am tradus-o din engleză, după versiunea lui Stephen Berg, fiindcă eu nu știu rusa. Și ea ține exact, dar exact de întrebarea ta de acum. Cândva am bătut-o la mașină, pe vremea când încă nu erau computere. Uite cum se termină poezia:

„Și uneori mă așez. Aici. Vânt de mare aco-
perită
cu gheață
suffă prin ferestrele mele deschise. Nu mă
ridic, nu le închid.
Las aerul să mă atingă. Îngheț.
Amurg sau zori de zi, aceeași lumină de
nori luminează.
Un porumbel ciugulește un grăunte de grâu
din palma mea întinsă,
și depărtarea asta, nețârmurită, de albeață
a suflării peste foaia
pe care scriu –
un imbold singuratic și cețos îmi înalță
mâna dreaptă, mă îndrumă,
cu mult mai vechi decât mine, vine și trage
cu pușca,
albastru ca o pleoapă, fără Dumnezeu,
și eu încep să scriu.“

Splendidă poezie.

Nu sunt traducător, dar poezia asta am vrut s-o traduc, din engleză. Poate că în rusă e chiar mai frumoasă, nu știu.

Uneori mă întreb de unde vin poveștile, și nu prea pot să răspund. Uite, pe de-o parte eu totuși știu, fiindcă de-o viață trăiesc o existență de spion. Asta stă scris în *Poveste despre dragoste și întunerice*, ascult conversațiile altora, privesc oameni străini, și dacă aștept la coadă la policlinică, sau într-o gară, sau pe aeroport – niciodată nu citesc ziarul. În loc să citesc un ziar, ascult ce vorbesc oamenii, fur frânturi de conversații și le întregesc. Sau mă uit la hainele oamenilor, sau mă uit la încălțări – încălțările îmi povestesc întotdeauna foarte multe. Mă uit la oameni. Ascult.

Vecinul meu din kibbutzul Hulda, Meir Sivahi, spunea: De fiecare dată când trec prin fața ferestrei odăii în care scrie Amos mă opresc pentru o clipă, scot un pieptene și mă pieptăn, fiindcă dacă am să intru vreodată într-o poveste a lui, vreau să intru acolo pieptănat. Teribil de logic, dar asta nu se întâmplă așa în cazul meu. Să luăm, de exemplu, un măr. Din ce este făcut un măr? Pământ, apă, soare, un pom și puțin gunoi. Dar el nu seamănă cu nimic din toate astea. E făcut din ele, dar nu seamănă cu ele. Așa e și cu povestea, ea e făcută desigur dintr-o sumă de întâlniri, și experiențe, și ascultări.

Cel dintâi impuls al meu e acela de a ghici ce-aș simți dac-aș fi el, ce-aș simți dac-aș fi ea, ce-aș gândi? Ce-aș vrea? De ce anume mi-ar fi rușine? Ce, bunăoară, ar fi important ca nimeni în lumea asta să nu știe despre mine? Ce haine aș purta? Ce-aș mânca? Asta m-a însoțit întotdeauna, încă dinainte de a începe să scriu povești, din copilărie. Eram singur la părinți și n-aveam prieteni. Părinții mă luau cu ei la cafeneaua de pe strada Ben-Yehuda, din Ierusalim, și-mi promiteau înghețată dacă aveam să fiu cuminte în timp ce ei stăteau de vorbă cu prietenii lor. Și înghețata era pe atunci lucru rar la Ierusalim. Nu pentru că ar fi costat mult, ci fiindcă toate mamele noastre, toate, fără absolut nici o excepție, habotnice ori laice, sefarde sau ashkenazite, erau convinse că înghețata înseamnă roșu în gât, și roșu-n gât înseamnă inflamație, și inflamația înseamnă gripă, și gripa înseamnă amigdalită, și amigdalita înseamnă bronșită, și bronșita înseamnă pneumonie, și pneumonia înseamnă oftică. Pe scurt – ori înghețată, ori copil. Dar cu toate astea îmi promiteau, în mod excepțional, că o să-mi cumpere înghețată dacă n-o să-i deranjez niciodată în timpul conversației lor. Și stăteau acolo, de vorbă cu prietenii, cel puțin șaptezeci și șapte de ceasuri neîntrerupte. Eu, ca să nu înnebunesc de atâta singurătate, am început pur și simplu să-i spionez pe cei care ședeau la mesele învecinate. Furam

frânturi de conversații, priveam, observam cine comandă ce. Cine plătește. Încercam să ghicesc care erau relațiile dintre oamenii așezați în jurul mesei vecine, ba încercam chiar să-mi imaginez, după cum arătau, după mișcărilor și gesturile lor, de unde veneau, cum arătau casele lor. Și așa fac și în ziua de azi. Dar asta nu înseamnă că fotografiez, mă întorc acasă, dezvolt poza și gata povestea. Pe parcurs sunt multe schimbări. E, de pildă, în *Cutia neagră* un tânăr care are obiceiul să-și scarpine urechea dreaptă cu mâna stângă, pe care și-o duce acolo pe la ceafă. Și cineva m-a întrebat de unde am luat asta. Fiindcă și persoana care m-a întrebat cunoaște pe cineva care-și scarpină urechea dreaptă cu mâna stângă, tot pe după ceafă. I-am spus că sunt aproape sigur că am văzut gestul ăsta cândva și că mi s-a întipărit în minte, dar unde anume? Omoară-mă, că nu știu. Asta vine dintr-o amintire uitată, nu vine din neant, dar n-am idee de unde exact.

Uite, am să-ți spun altfel: atunci când scriu un articol, de obicei scriu pentru că sunt furios. Supărarea e forța principală care mă pune în mișcare. Dar, atunci când scriu o poveste, unul din lucrurile care-mi dirijează mâna e curiozitatea. O curiozitate atât de insașiabilă, încât nu sunt în stare s-o domolesc. Sunt teribil de curios să intru în pielea oamenilor. Și curiozitatea, cred, nu numai că e o condiție *sine qua non* pentru orice

muncă intelectuală, ea e și o însușire etică. E poate și dimensiunea morală a literaturii.

Pe tema asta discut mereu în contradictoriu cu A.B. Yehoshua¹, care pune chestiunea legată de morală pe primul plan al creației literare: crimă și pedeapsă. Eu cred că există o dimensiune morală într-un alt sens: să te pui pe tine însuși pentru câteva ore în pielea altui om, sau în încălțărilor altui om. Asta are o greutate morală indirectă, nu atât de mare, să nu exagerăm în privința asta. Dar eu cred într-adevăr că un om curios e un partener mai bun decât un om care nu e curios. E și un părinte puțin mai bun. Să nu râzi de mine, dar cred că un om curios e chiar și un mai bun șofer decât un om care nu e curios, fiindcă el se întrebă ce ar fi în stare să facă pe neașteptate acela care conduce pe banda paralelă. Mi se pare că un om curios e și un amant mult mai bun decât un om care nu e curios.

Vorbești, și pe bună dreptate, despre curiozitate ca despre o însușire umanistă. Dar există și o altfel de curiozitate, aproape antagonică, precum aceea a unui copil care căsăpește o pasăre, ca să știe cum arată ea pe dinăuntru. După tine, o literatură care se scrie din curiozitate, care

1. Abraham B. Yehoshua (n.1936) – romancier (*Amantul* – 1977, *Domnul Mani* – 1990, *Tunelul* – 2018, printre altele), eseist și dramaturg israelian, laureat a numeroase premii.

înfățișează semenul în toată mizeria lui, care atinge uneori sadismul, poate fi literatură mare?

Exact. N-ai voie să uiți că există și o curiozitate întunecată. O găsim și la copii, și la adulți, și la scriitori. Curiozitatea oamenilor care se adună în jurul unui rănit, ca să-i vadă suferința și să obțină din asta plăcere. Creații în care scriitorul e fascinat de rău, și chiar fermecat de el, ca de pildă *Othello* al lui Shakespeare sau *Călătorie la capătul nopții* a lui Céline, și asemenea creații au o dimensiune morală, pentru că ele îl provoacă pe cititor, sau stimulează în cititor apariția de anticorpi morali.

Și în cărțile tale există câteodată o curiozitate întunecată de felul ăsta? După părerea mea, da.

Sigur că este. De pildă, în descrierile amănunțite ale spasmelor morții din povestea „Calea vântului“. Sau în descrierile pline de sadism ale torturilor și abuzurilor din povestea „Până la moarte“.

Astăzi ești un scriitor foarte cunoscut, oamenii te recunosc. Chestiunea asta a „relației cu realitatea“ devine mai problematică odată cu scurgerea timpului?

Nu. În locurile unde mă uit la oameni, se întâmplă rar să fiu recunoscut. Dacă mă duc la res-

Cuprins

O inimă străpunsă de săgeată	7
Uneori	51
O cameră doar a ta	107
Când copilul tău e bătut.	138
Ce nu poate face nici un scriitor.	166
Semafoarele se schimbă de mult fără noi.	194
<i>Bibliografie</i>	223
<i>Mulțumiri</i>	225